 18 ИЮН 1955-чи ИЛ, № 25 (810)

Бир романын тәрчүмәси

Сон илләрдә дүнйа, рус вә гардаш совет халглары әдәбиййатынын бир сыра яхшы нүмунәләри Азәрбайчан дилинә тәрчүмә эдилмишдир. Азәрбайчан дилиндә илк дәфә чап олунан китаблардан бири дә мәшһур латыш язычысы Вилис Латсисин «Балыгчы оглу» романыдыр.

Роман бөйүк марагла охунур вә охучуларын рәгбәтини газаныр. Бунун бир нечә сәбәби вардыр. Бунлардан башлычасы, тәбии ки, романын өзүнүн бәдии сәнәт әсәри кими гүввәтли, тә'сирли вә һәяти олмасындадыр. Бундан әлавә, Азәрбайчан охучулары Прибалтика республикалары халгларынын кечмиш һәяты, адәт вә ән'әнәләри, милли хүсусиййәтләрилә нисбәтән аз таныш олдугларындан романдан бу саһәләрә аид муәййән мә'лумат ала билирләр.

«Балыгчы оглу» зәһмәт севән, мәрд, һәята никбин көзлә бахан Латвия балыгчыларынын Совет һакимиййәтиндән габагкы һәятыны, әмәйини, мәишәтини типик реал лөвһәләрдә чанландыран көзәл бир әсәрдир. 1932—1934-чү илләрдә язылмыш бу роман язычынын илк әсәрләриндән бири олмасына бахмаяраг, өз мүкәммәллийи, характерләринин чанлылығы, һәят лөвһәләринин тә'сирлилийи вә тәбиилийилә нәзәри чәлб эдир.

Узун заман кичик балыгчы гәсәбәсиндә яшамыш вә Рига лиманында йүк дашымагла мәшгул олмуш Вилис Латсис ерли балыгчыларын әзаб-әзиййәтлә долу һәятыны дәриндән өйрәнмиш вә буну өз әсәриндә чох тәбии шәкилдә әкс этдирә билмишдир. Чәсур вә һәмишә ерлиләринин әмәйини йүнкүлләшдирмәк үчүн йоллар ахтаран чаван балыгчы Оскар, онун севкилиси Анита, садәдил, дәдә-баба йолу илә яшаян гоча балыгчылардан Клява, Осис, Дунис вә башгаларынын талеи охучуну һәйәчана кәтирир вә дүшүндүрүр. Балыгчылары алдадан, истисмар эдән Гароза, Питерис, Теодор ата вә башгалары исә охучуда нифрәт доғурур. Әсәрин нә дәрәчәдә реал олдуғуну мүәллифин романа яздығы кичик мүгәддимәдән айдын көрмәк олар. Мүәллиф языр:

«Мән бурада, Рига лиманында йүк дашыян вәзифәсиндә ишләйирдим. «Балыгчы оғлу» чап эдилдикдә бир чох балыгчы гәсәбәләриндән бу китабын чанлы гәһрәманлары мейдана чыхды. Демәк олар ки, бу гәсәбәләрин һәр бириндә онларын өз Оскары вә өз Анитасы, ярым дүжүндән чох кешиш Теодор тапылды, бөйүк бир балыг тачири исә балыгчыларын истисмарчысы Гарозада өз әксини көрүб, һәтта мәни мәһкәмәйә вермәк истәди. Бурадан белә бир нәтичә чыхармаг лазым кәлди ки, романда тәсвир олунан адамлар, һадисәләр вә балыгчыларын өз талеи Совет һакимиййәтиндән габагкы Латвия үчүн муәййән дәрәчәдә характерикдир».

Бу көзәл әсәри рус дилиндән Ч. Мәчнунбәйов вә М. Рзагулузадә йолдашлар тәрчүмә этмишләр. Әсәри тәрчүмә эдәркән, мүтәрчимләрин бир сыра чәтинликләрә раст кәлдикләри нәзәрә чарпыр. Бу чәтинлик һәр шейдән әввәл ондан ибарәтдир ки, романда чохлу балыг адлары, балыгчылыг ләвазиматы вә балыгчылыға аид истилаһлар ишләнир ки, бунларын һамысынын гаршылығыны дилимиздә тапмаг чәтиндир. Буна көрә дә мүтәрчимләр бир сыра балыг адларыны тәрчүмә этмәмиш вә онлары русчада олдуғу кими (морина балығы, вимбир балығы вә с.) вермишләр. Бу мәсәләдәки чәтинлийә бахмаяраг, «Балыгчы оглу» романынын тәрчүмәси бүтүнлүкдә мүвәффәгиййәтлидир. Мүтәрчимләр әсасән язычынын язы манерасыны, үслубуну, әсәрин өзүнә мәхсус хүсусиййәтләрини сахлая билмиш, мүәллифин фикирләрини, ифадәләрини әксәр һалларда дүзкүн вермишләр. Әсәрин марагла охунмасы мүәййән дәрәчәдә тәрчүмәнин мүвәффәгиййәтли олмасы илә дә әлагәдардыр.

Лакин, дикәр тәрчүмәләрдә олдуғу кими, бу әсәрин тәрчүмәсиндә дә бәдиилийә о гәдәр дә фикир верилмәмишдир. Бә'зән мәтндәки инчәликләр, образларын психолокиясыны, милли, ерли хүсусиййәтләри изаһ эдән инчә штрихләр, интонасиялар позулур, бә'зән дә бәдии әсәрин әсас дәйәрли чәһәтләриндән бири олан йығчамлыға, фикри ән гыса вә бәдии йолла изаһ этмәйә диггәт эдилмир. Буна көрәдир ки, китабын азәрбайчанчасы һәчмчә русчасындан чох-чох бөйүкдүр.

Тәрчүмәдә инчәликләрә диггәтлә янашмамағын нәтичәсиндә әмәлә кәлән бир сыра фикир тәһрифләри вардыр. Бунлар образларын характеринин янлыш изаһ эдилмәсинә сәбәб ола биләр. Мәсәлән, романын русчасында белә бир ер вар: Фред Оскара янашараг дейир:

— «Что я вижу, ты, оказывается, заливаешь за галстук?—удивленно спросил он.—Судя по твоему лицу, тебя оставили с носом.. О себе я этого не сказал бы» (сәһ. 192).

Бу чүмләләр Азәрбайчан дилиндә белә верилмишдир:

— «Бу нәдир, сән ки, арағы галстукуна төкүрсән?—дейә о тәәччүблә сорушду.—Үзүндән көрүнүр ки, сәни алдатмышлар... Өз һаггымда мән буну демәздим» (сәһ. 223).

Бурада айдын мәсәләдир ки, сөһбәт арағы галстука төкмәкдән йох, мәһз ичмәкдән (заливат за галстук) кедир. Оскарын хасиййәтинә бәләд олан охучу бурада онун кефли олмадығыны әсәр боюайдын баша дүшүр, мүтәрчимләр исә ону чашдырырлар. Онлар да «оставили с носом» идиоматик ифадәсини тәрчүмә этмәк үчүн өзләрини зәһмәтә салмаяраг «алдатмышлар» мә'насында вермишләр. Идиоматик ифадәләрин белә асан йолла тәрчүмә эдилмәсинә әсәрин башга ерләриндә дә раст кәлирик.

Башга бир мисал кәтирәк. Оскар Зента илә сөһбәтиндә ондан сорушур:

«Адамларын бир шей уйдурмасындан сән чохму горхурсан?

— Онлардан горхмасан, лап һүрәрләр.

— Гой һүрсүнләр...» (сәһ. 19).

Охучу ики нәзакәтли, һәмвәтәнләринә һөрмәтлә янашан кәнчин ағзындан «һүрмәк» сөзүнү эшидәндә тәәччүб эдир. Әсәрин русчасына мүрачиәт этдикдә мә'лум олур ки, бу парчанын әсли беләдир:

— «А ты очень боишься, что они что-нибудь выдумают?

— Если их небояться—проходу не дадут.

— Пусть их...» (сәһ. 18).

Бә'зән мүтәрчимләр айры-айры сөзләри, яхуд чүмләләри элә тәрчүмә эдирләр ки, әсәрин русчасы әлдә олмадыгда фикир айдын олмур. 11-чи сәһифәдә охуюруг: «Онун сачлары чичәк ачмыш алма ағачы кими чохдан ағармыш олса да, тәндүрүстлүйү һәлә дә нәзәри чәлб эдирди». Бу чүмләдә «тәндүрүстлүйү» сөзүнүн нәйә аид олдуғу айдын дейилдир. Һалбуки әсәрин русчасында дейилир: «Он все еще отличался статной осанкой, хотя голова его давно побелела, как цветущая яблоня» (сәһ. 10).

Яхуд: «Бу дүкандан гәтран, тор иплийи, пробка, алтлыг, сабын, конфет, түтүн вә гастрономияя мәхсус бир пара шейләр алмаг олар» (сәһ. 7). Бурада «алтлыг» сөзүнүн нә мә'нада ишләдилдийини дә тәсәввүр этмәк чәтиндир. Ялныз китабын русчасына бахдыгдан сонра бунун «подошва» мә'насында ишләндийи айдын олур.

Үмумиййәтлә тәрчүмәдә азәрбайчанча олмаян сөзләр (блузка, травере, вә с.) чохдур. Тәрчүмәдәки бир сыра гүсурлар исә, сәһләнкарлыг нәтичәсиндә бурахылмышдыр. Мәсәлән, китабын русчасында белә бир диалог вар:

«Да, в тебе действительно много рассудительность. Благодарю за откровенность.

— Ты сердишься?

— Разве у меня осталось на это право?» (сәһ. 438).

Бу парча азәрбайчанчая белә тәрчүмә олунмушдур:

— «Бәли, сән доғрудан да чох мөһкәмләнмисән. Белә ачыг данышдығын үчүн тәшәккүр эдирәм.

— Күлүрсән?

— Мәкәр буна мәним һаггым галыбмы?»

Айдындыр ки, бу тәрчүмәнин орикинала һеч бир әлагәси йохдур.

Башга бир мисал кәстәрәк:

«Стоит ли из-за этого волноваться? Небольшой ушиб, растяжение сухожилий, больше ничего.

— Не будем создавать из этого трагедии...» (сәһ. 441).

Тәрчүмәдә исә дейилир:

«Белә бир шей үчүн **тәшвишлә дүшүнмәйә дәйәрми?** Аяғы азачыг әзилиб, топуғу бурхулуб, вәссалам.

— Бундан бир фачиә **төрәтмәйәчәк...»** (Сәһ. 509).

Диггәтсизлик үзүндән Оскарын адындан Мартая язылмыш эйни бир мәктуб ики дәфә, айры-айры сәһифәләрдә веријләркән, һәрәсиндә бир чүр тәрчүмә эдилмишдир (сәһ. 488 вә 530).

187-чи сәһифәдә исә Дунисин сөзләри Кляванын адына язылдығындан белә чыхыр ки, Клява өзү дейир, өзү дә чаваб верир. Әслиндә исә о, Дунисин сөзләринә чаваб верир.

Белә сәһвләр тәрчүмәнин башга ерләриндә дә вардыр.

«Балыгчы оглу» романынын тәрчүмәчиләри бир сыра көркәмли әсәрләрин мүтәрчими олан, бу саһәдә ардычыл олараг ишләйән йолдашлардыр. Үмид этмәк олар ки, онлар бу сәһвләри әсәрин кәләчәк нәшрләриндә дүзәлдәчәкләр.

Фәридә ВӘЗИРОВА.